

Σ.
ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τὸ σύγγραμμα ἡμῶν τοῦτο δύναται ἴσως νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπόπειρα ἐφαρμογῆς διδαγμάτων τινῶν τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, μάλιστα δὲ τῆς ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς κυρίως προελθούσης, εἰς ζητήματα ἱστορικά καὶ κοινωνικά. Εἰς τὰ κοινωνικά περιλαμβάνονται καὶ τὰ παιδαγωγικά, περὶ τῶν ὁποίων ἐγράψαμεν ἰδιαίτερον κεφάλαιον, ἵνα ἐν αὐτῷ εἰδικώτερον καὶ εὐρύτερον εἰπωμέν τινα περὶ τῆς συμβολῆς, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ ψυχολογία αὐτὴ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς λύσεως αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα ἡ παροῦσα συγγραφή δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς παράδειγμα τῆς μεθόδου, καθ' ἣν, ὡς νομίζομεν, ἀνάγκη νὰ πραγματεύωνται ἡ ἱστορία, ἡ κοινωνιολογία καὶ πᾶσαι ἐν γένει αἱ καλούμεναι πνευματικαὶ εἰδικαὶ ἐπιστῆμαι τὰ ζητήματα αὐτῶν, ἐὰν θέλουν νὰ ἀποβοῦν ποτε ἐπιστῆμαι τῶ ὄντι ἰσότιμοι πρὸς τὰς φυσικάς. Εἶναι δὲ ἡ μέθοδος αὐτὴ οὐδεμία ἄλλη ἢ ἡ αὐστηρῶς ψυχολογικὴ· δηλαδή ἡ μέθοδος ἐκείνη, καθ' ἣν τις προβαίνει εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν γεγονότων ἀφορμώμενος ἀπὸ τῶν διδαγμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας ἐν γένει καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῶν τυχαίων αὐτοῦ φανταστικῶν δοξασιῶν, ὡς δυστυχῶς συμβαίνει κατὰ κανόνα μετ' ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τῶν ἐπιστημῶν τούτων, τὰς ὁποίας τούτου ἕνεκα δυσκόλως δύναται τις νὰ ὀνομάζῃ γνησίας ἐπιστῆμας καὶ δὴ ἰσοτίμους πρὸς τὰς φυσικάς.

Ἐὰν ἡ ἀπόπειρα ἡμῶν αὐτὴ ἀπέβη ἐπιτυχής, δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἀρμόδιοι νὰ κρίνωμεν. Πάντως ὁμως οὐδόλως νομίζομεν, ὅτι ἐτέθησαν ὑφ' ἡμῶν πάντα τὰ παιδαγωγικά καὶ κοινωνικά ζητήματα, τὰ ὁποία δύναται νὰ τεθῶσιν ἐκ τῆς μελέτης ὅλης τῆς συγχρόνου ψυχολογίας· ἀλλ' οὐδ' ὅσα δύναται νὰ γενήσῃ ἡ μελέτη μόνον τῶν ψυχολογικῶν ἔργων τοῦ Γιούγκ και Κρέτσερ νομίζομεν, ὅτι ἐτέθησαν ὑφ' ἡμῶν πάντα οὐδ' ὅτι

ἐλύσαμεν τι ἐξ αὐτῶν ὀριστικῶς. Ἀπλῶς καὶ μόνον ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι ἐθέσαμεν τινα ἐξ αὐτῶν καὶ ὅτι συμβάλλομεν πῶς εἰς τὴν βαθυτέραν αὐτῶν ἔρευναν καὶ λύσιν πρὸ παντός ἐπειδὴ ἐξαιρομεν καὶ ἡμεῖς μετ' ἄλλων, ἰδίᾳ ἀλλοδαπῶν, τὴν μόνον γνησίαν μέθοδον, τὴν ψυχολογικὴν, καθ' ἣν τις ὁδηγὸν ἔχει τὴν ἐπιστημονικὴν ψυχολογίαν, ἣν βεβαίως καὶ νὰ πλουτίζη δύναται διὰ νέων διδασμάτων ὁ τῶ ὄντι ἐπιστημονικῶς ἔρευνῶν ἐκπρόσωπος εἰδικῆς τινος πνευματικῆς ἐπιστήμης.

Ἴσως ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου τούτου γεννήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τινῶν ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν νέα τινά, εἰς αὐτοὺς μέχρι τοῦδε ἄγνωστα, προβλήματα, πραγματικὰ καὶ μεθοδοδικά, καὶ παρορμήσῃ αὐτοὺς εἰς συντονωτέραν αὐτῶν μελέτην. Ἐὰν συμβῆ τοῦτο, θὰ δυνάμεθα ἴσως νὰ θεωροῦμεν τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ οὐχὶ ἀνωφελῆ.

Ἐὰν δέ τινες τῶν ἀναγνωστῶν εὔρουν ὀρθὰς καὶ τινὰς γνώμας ἡμῶν σαφέστερον κατατεινούσας εἰς τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τούτων, βεβαίως μεγαλυτέρα θὰ εἶναι ἡ προσωπικὴ ἡμῶν ἀμοιβή διὰ τοὺς περὶ τὴν συγγραφὴν κόπους.

Καὶ αἱ ἀντιρρήσεις ὅμως καὶ αἱ δυσμενεῖς κρίσεις, ἐὰν μάλιστα ἐξ ἀγαθῆς προέρχωνται προαιρέσεως, εὐπρόσδεκτοι θὰ εἶναι ὑφ' ἡμῶν· διότι καὶ ἐξ αὐτῶν, ὡς εἰκός, καὶ ἡμεῖς θὰ ὠφεληθῶμεν καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ εὐμενεῖς, ἀναγνωσται· διότι θέλομεν ἰσχυρῶς παροτρυνθῆ εἰς ἀκριβεστέραν τῶν ζητημάτων μελέτην.

Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἡμῶν θὰ εἶναι μεγαλυτέρα, ἐὰν τύχωμεν πρὸ πάντων νεαρῶν τὴν ἡλικίαν ἀναγνωστῶν, καὶ ἂν τυχὸν πάντες οὗτοι ἐναντίας πρὸς τὰς ἰδικὰς μας ἐν παντὶ γνώμας ἔχοντες ἠθελον διατεθῆ ὅλως δυσμενῶς. Διότι οἱ νέοι, μὴ ἔχοντες γνώμας ἀποτετελεσμένας καὶ σταθεράς, ἄριστον εἶναι νὰ λαμβάνουν γνώσιν πολλῶν καὶ διαφόρων, ἵνα αἱ γνώμαι, κατὰ τὰς ὁποίας βραδύτερον σταθερῶς θὰ ρυθμίζουσι τὸν βίον των, ἀποβῶν ὡς τὸ δυνατόν ὀρθόταται.

Οἱ πρεσβύτεροι, πλὴν λίαν σπανίων ἐξαιρέσεων, εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταβάλλουν γνώμας καὶ τρόπον τοῦ ζῆν. Ἐκ τούτων

ὅσοι μὲν τυχὸν ἔχουν γνώμας τινὰς συμφώνους πρὸς τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐκτιθέμενα, ἐὰν αἱ ἀπόψεις, ἀφ' ὧν ἐξετάζονται αὐταὶ ὑφ' ἡμῶν, δὲν ἦσαν μέχρι τοῦδε εἰς αὐτοὺς γνωσταί, θὰ ἀποκομίσουν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τὴν ὠφέλειαν ὅτι θὰ ἐπιρρωσθῆ ἢ περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν γνωμῶν αὐτῶν πεποιθήσις. Ἐκ τῶν ὅλως διαφόρους ἔχόντων γνώμας ὀλίγιστοι μὲν εἶναι πιθανὸν νὰ μεταβάλλουν τι καὶ νὰ ὁμολογήσουν εἰς ἄλλους τὰς ἀμφιβολίας των περὶ τοῦ κύρους αὐτῶν. Οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ μάλιστα οἱ μετὰ φανατισμοῦ δημοσίᾳ ἐκθέσαντες τὰς γνώμας τῶν θὰ ἀπορρίψουν παρευθὺς ἀσυζητητὶ τὰς ἡμετέρας. Ἄλλ' ὁμῶς καὶ ἐντεῦθεν θὰ προκύψῃ ὠφέλειά τις διότι αἱ ἐκ φανατισμοῦ παγιωθεῖσαι πλέον γνώμαι τῶν γεροντοτέρων ἐν τέλει οὐδένα τῶν εὐφυεστέρων ἐκ τῶν νεωτέρων πείθουν· διότι οὗτοι δὲν θὰ βραδύνουν νὰ κατανοήσουν τὴν διανοητικὴν ἐπιπολαιότητα καὶ κενότητα τῶν φανατισμένων γερόντων καὶ θὰ ἀπαλλαγοῦν τῆς ἐπηρείας αὐτῶν.

Καὶ ἐὰν μὲν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου ἡμῶν θέλουν προκύψει εἴτε πᾶσαι αἱ εἰρημένα ὠφέλειαι, εἴτε μόνον ὀλίγαι, εἴτε καὶ οὐδεμία, περὶ τούτου μετ' ἀσφαλείας θὰ κρίνωμεν χρόνον τινὰ μετὰ τὴν κυκλοφορίαν καὶ ἀνάγνωσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἐὰν ἤθελεν ἐπιτραπῆ εἰς ἡμᾶς νὰ προῖδωμεν ἀπὸ τοῦδε, ὅτι ἀναγνώσται τινες, καὶ μάλιστα νεαροί, θέλουσι διατεθῆ εὐμενῶς, χάριν τούτων πρὸ πάντων ἐπιθυμοῦμεν νὰ περατώσωμεν τὸν ἐπίλογον καὶ τὸ ὅλον βιβλίον παραθέτοντες σαφέστερον καὶ εὐκρινέστερον δίδαγμα τι ὠφελιμώτατον τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, περὶ τοῦ ὁποίου ἀοριστώτερον καὶ συντομώτερον ἔγινε λόγος ἀλλαγῆ τοῦ βιβλίου τούτου.

Ἡ σύγχρονος δηλαδὴ ψυχολογία διδάσκει, ὅτι ἡ ψυχικὴ δύναμις, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι ἀντλοῦν ἐνδοθεν σώζει εἰς τὰς δεινάς πρὸ πάντων τοῦ βίου περιστάσεις πολὺ ἀσφαλέστερον παρὰ μόνῃ ἢ ἰκανότης τῆς ἐξωτερικῆς πρὸς αὐτὰς προσαρμογῆς. Καὶ ἡ ἰκανότης δὲ αὕτη ἐν γένει πρὸς προσαρμογὴν ἀποβαίνει ἀρτιωτέρα καὶ διαρκεστέρα, ἐὰν συχνάκις ἐπισχύεται διὰ τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν πᾶς ἄνθρωπος ἀρῦε-

ται ἐκ τῆς ἀπομονώσεως καὶ συγκεντρώσεως εἰς ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο ἢ πρὸς τὰ ἔνδον στρόφη τῆς συνειδήσεως εἶναι πάντοτε μὲν εἰς π ἄ ν τ α ς ἀναγκαῖα, μάλιστα δὲ ἐν κρίσιμοις καιροῖς.

Μία δὲ τῶν κρίσιμωτάτων περιόδων τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι καὶ ἡ σημερινή. Καὶ εἶναι ἡ κρίσις οὐχί, ὡς συνήθως λέγεται, οἰκονομική, ἀλλὰ κυριώτατα ψυχική. Ἐκ τῆς γενικῆς ψυχικῆς ταραχῆς, ἣτις προσῆλθεν ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς τάσεως τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως πρὸς τὸν ἔξω κόσμον καὶ τῆς παραγνωρίσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ συνεταράχθη καὶ ὁ οἰκονομικὸς βίος, ὅστις εἶναι ἐν τῶν μερῶν τοῦ ὅλου τεταραγμένου βίου¹. Εὐστόχως ὁ Δημόκριτος ὄρους ἀναγκαίους τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου ἔθετε τὴν ἄ τ ρ α ξ ί η ν καὶ ἄ θ α μ β ί η ν. Ταύτας δὲ πάλιν ἐξήρτα ἐκ τῆς μετριότητος περὶ τὰς τέρψεις. Ἐκ δὲ τούτων κυρίως συντελούσας εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ὑπελάμβανεν οὐχί τὰς ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, ἐκ τοῦ πλοῦτου, ἐκ τῆς δόξης κ.τ.τ. προερχομένας, ἀλλὰ τὰς βαθυτέρας

1. Ἐνεκα τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν μερῶν τοῦ βίου οἰαδήποτε μεταβολὴ περὶ τι ἐξ αὐτῶν ἐπιφέρει μεταβολὴν τινα καὶ εἰς τὰ ἄλλα. Οὕτω λ.χ. ἡ δικαιότερα κατανομή τοῦ πλοῦτου, ἣν δύναται πολιτεία τις νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ νόμων, συντελεῖ ἐν γένει εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἔξω κόσμου ἐπὶ τῆς συνειδήσεως· ἀναγκάζει εἰς περιορισμὸν τῶν ἐξωτερικῶν ἡδονῶν, εἰς ἀναγνώρισίν τινα τῆς ἀξίας τῶν μεγάλων ἰδεῶν κ.τ.τ. Ὡσαύτως ἡ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἀναγνώρισις τοῦ κύρους τῶν ἰδεῶν συντελεῖ εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς φιλοχρηματίας, τῆς ροπῆς εἰς ὑπερβολικὰς τέρψεις καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὅθεν λέγοντες, ὅτι ἡ ταραχὴ τῆς ὅλης συνειδήσεως εἶναι ἡ αἰτία καὶ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, δὲν συνάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κρίσις θὰ παρέλθῃ ἀνευ προσπαθειῶν πρὸς ἄρσιν αὐτῆς ταύτης εἰδικῶς· τοῦναντίον καὶ αὕτη καὶ ἡ καθόλου ψυχικὴ κρίσις θὰ παρέλθῃ μόνον διὰ προσπαθειῶν πρὸς ἄρσιν αὐτῆς περὶ π ἄ ν μέρος τοῦ βίου. Ὅθεν ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς πρακτικοὺς πολιτικοὺς καὶ ἡ καταπολέμησις εἰδικῶς τῆς οἰκονομικῆς ἀδικίας μὲ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ταύτης αἰρομένης ἡ μετριοζομένης, μεγάλως προάγονται πάντες οἱ ἀνθρωποὶ, πλούσιοι καὶ πένητες, εἰς τὴν ἀταραξίαν καὶ ἀθαμβίαν τῆς ψυχῆς καὶ ἐπομένως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν. Ἄλλ' ἡ καταπολέμησις μόνου τῆς οἰκονομικῆς ἀδικίας καθ' ἑαυτὴν βεβαίως δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἀνάγκη συγχρόνως καὶ εἰς τὰ ἄλλα τοῦ βίου μέρη νὰ ἐπιδιώκεται ὁ περιορισμὸς τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τοῦ ἔξω κόσμου.

ψυχικά, τὰς μὴ προερχομένας ἐκ τῶν φθαρτῶν πραγμάτων. Ἐδραν τῆς εὐδαιμονίας ἔλεγε τὴν ψυχὴν: «Ψυχὴ οἰκητήριον δαίμονος». Ὁ μὴ τηρῶν τὸ μέτρον περὶ τὰς ἡδονὰς καταστρέφει τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν· διότι «τὰ ἔλλειποντα καὶ ὑπερβάλλοντα μεταπίπτειν τε φιλεῖ καὶ μεγάλας κινήσεις ἐμποιεῖν τῇ ψυχῇ». Ὅχι δὲ μόνον ἡ περὶ τὰς ἐξωτερικὰς τέρψεις ὑπερβολὴ καὶ ἡ περὶ τὰς ἀνωτέρας ψυχικάς, ἠθικάς, ἔλλειψις, ἀλλ' ἐν γένει ἡ εἰς πᾶν τοῦ βίου μέρος ὑπερβολὴ τῆς ῥοπῆς εἰς τὸν ἔσω κόσμον καὶ καταπίεσις τῆς εἰς τὸν ἔσω κατέστρεψε τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν τῆς ψυχῆς τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων. Ἴνα δὲ αὕτη ἐπανέλθῃ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἵνα ἀποκτήσωμεν τὴν ἀναγκαίαν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν ἀταραξίαν καὶ ἀθαμβίαν, ἀνάγκη νὰ στρέψωμεν ἐπαρκῶς τὴν προσοχὴν εἰς τὸν ἔνδον κόσμον, τὸν σήμερον οὕτω δεινῶς περιφρονούμενον. Ἀποκτῶντες δὲ τὴν ἀταραξίαν, καὶ εὐδαιμονέστεροι, ὡς εἰκός, καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους ἀνδρειότεροι καὶ τῷ ὄντι φιλάνθρωποι γινόμεθα· διότι μόνον ὁ μὴ ταραττόμενος, δηλαδή ὁ μὴ ἐστραυμένην τὴν προσοχὴν ὄλην ἔχων πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ καὶ τὸν ἔσω κόσμον ἐν γένει, δύναται πράγματι νὰ βλέπῃ ἀνεπιφθόνως καὶ πάντα ἄλλον μετέχοντα αὐτῶν καὶ ἐνεργῶς νὰ συντελῇ εἰς τὴν μετάδοσιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἄλλους.

Οὐδὲν δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον φιλάνθρωπότερον ἢ κατ' ἄλλην, συνηθεστέραν τὴν σήμερον, λέξιν σοσιαλιστικώτερον ἢ ἡ ἀπὸ τοῦ ἔσω κόσμου συχνὴ ἐπιστροφή εἰς ἑαυτόν; ἡ εἰσδυσις εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ἔνθα αἰώνιοι καὶ ἀκοίμητοι ἀνευρίσκονται αἱ μεγάλαι ἰδέαι καὶ δὴ αἱ πασῶν μέγισται καὶ πολυτιμώταται αἱ θρησκευτικαί, ἡ συνεχῆς τῶν ὁποίων καταπίεσις ἀπὸ τινῶν ἑκατονταετηρίδων ἔβλαψε πολὺ καιριώτερον ἢ αἱ ἀπωθήσεις τῆς γενετησίου ὀρμῆς (Φρόνυτ) ἢ αἱ τῆς κοινωνικῆς προσαρμογῆς ("Αντλερ), αἵτινες ἐν τέλει οὐκ ὀλίγον ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς καταπίεσεως ἐκείνης τῆς θρησκευτικότητος. Καὶ οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον δυνατώτερον, πρὸς τὰς μέγιστας

στερήσεις τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀπαθέστερον, πρὸς πάντα κίνδυνον ἐξωτερικὸν ἀνδρειότερον ἢ ἡ συχνή, ἐπαρκής, συγκέντρωσις εἰς ἑαυτόν.

Ἐκ πάντων τῶν ἱστορικῶν προσώπων τῷ ὄντι προέχουσαν θέσιν κατέχουν, τῷ ὄντι Μεγάλοι ὑπῆρξαν, οἱ διακριθέντες διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ψυχικὴν ἀθαμβίαν καὶ ἀταραξίαν, ἐξ ἧς ἀφωρμήθη τὸ ἀριστον τῆς εὐδαιμονίας εἶδος καὶ ἡ ἀρίστη φιλανθρωπία. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν π.χ. ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων τῶν Ἑλλήνων μέγιστος, ὁ Σωκράτης, ὁ Βούδδας, πάντες ἐν γένει οἱ ἐξέχοντες τῆς θρησκείας ἐκπρόσωποι. Τοιοῦτος εἶναι τὴν σήμερον ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον σύγχρονον ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ καλῆται «Μέγας», ὁ Ἰνδὸς Γκάντι, ἀληθῶς ἰσόθεος ἄνθρωπος.

Οὐδὲν δύναται τις, νομίζομεν, τὴν σήμερον νὰ συμβουλευῆ καλύτερον τοὺς νεωτέρους ἢ νὰ προσπαθοῦν εἰς πάντα τοῦ βίου τὰ μέρη, μάλιστα δὲ εἰς τὰς τέρψεις, νὰ μὴ ἀπορροφοῦνται ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος, ἀλλ' ἔχοντες πάντοτε εἰς τὸν νοῦν τὸ παλαιὸν «ἐνδον βλέπε» συχνὰ νὰ ἀπομονοῦνται, νὰ συγκεντρῶνται εἰς τὸν ἑαυτόν των καὶ νὰ ἀντλοῦν ἐκ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς τὴν ἀνεκτίμητον ἐκείνην δύναμιν, ἥτις καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν, μετρίαν, τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν χρήσιν ὁδηγεῖ καὶ πάσης ἄλλης ἐξωθεν παρεχομένης ὄπλων ἰσχυρότερον εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου εἶναι.

Μεικτοὶ εἶναι, ὡς εἶπομεν παλλάκις, οἱ ἄνθρωποι. Καὶ διὰ τοῦτο πάντες, καὶ οἱ μᾶλλον ἐνδοστροφεῖς καὶ οἱ μᾶλλον ἐξωστροφεῖς, ὑγιαίνουν μόνον, ἐὰν ἐν μέτρῳ, διαφόρῳ βεβαίως παρ' ἐκάστῳ, καὶ πρὸς τὸν ἔσω καὶ πρὸς τὸ ἔξω κόσμον ἀποβλέπουν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ σημερινὴ ἐποχὴ ἀποβλέπει κατὰ μεγίστην ὑπερβολὴν πρὸς τὸν ἔξω, ἀναγκαῖον εἶναι καὶ πρὸς τὸν ἑαυτόν μας καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους συχνάκις νὰ λέγωμεν «ἐνδον βλέπε».

Ἐν Ἀθήναις κατ' Ἰούνιον τοῦ 1935